

Documents de jueus de Cervera (segle XV) que contenen títols de llibres

Josep M. Llobet i Portella

1. Introducció

L'any 1974 fou publicat un confús article en el qual es donava notícia, entre altres coses, de diversos llibres que havien estat propietat de jueus de Cervera. Aquestes obres havien estat localitzades en documents cerverins del segle XV.¹ Malgrat que aquest article aparegué sota el nom de dos autors, la part més extensa, escrita en francès, la redactà el rabí parisenc Moïse Schwab abans del mes de desembre de 1918, data de la seva mort, a partir del material que li facilità l'historiador cerverí Agustí Duran. La segona part del treball, titulada «Post scriptum», va ser escrita per l'historiador esmentat l'any 1974.

Tot i que els textos transcrits o comentats en l'article indicat no contenen cap referència documental que permeti la seva localització, recentment, després d'una llarga cerca entre la documentació cerverina, hem pogut trobar alguns d'aquests textos —els que porten els números 1, 5 i 7 al nostre apèndix documental. A més, han sortit altres documents del segle XV on també es parla de llibres que formaven part del patrimoni dels jueus de Cervera.

Atès que és d'innegable importància cultural el coneixement dels llibres que posseïen els jueus catalans de l'edat mitjana, ens ha semblat adient oferir la transcripció dels set textos que coneixem —d'alguns, només en transcrivim els

1. Agustí DURAN SANPERE i Moïse SCHWAB, «Les juifs à Cervera et dans d'autres villes catalanes», *Sefarad*, 34 (1974), p. 79-114.

fragments adients— precedida d'uns comentaris sobre les obres que són esmentades en cada un d'aquests textos.²

2. Inventari de béns (1422)

Durant els mesos de setembre i octubre de 1422, Marquesa, esposa de Joan Gilabert, de la vila de Cardona, com a mare i hereva de Lluís de Santgil,³ recentment difunt, va fer redactar l'inventari dels béns que havien estat del seu fill i que es trobaven a la casa que el seu marit tenia a Cervera.

Entre els objectes inventariats hi trobem una obra en hebreu i quinze llibres «abrays e morischs». Són els següents:

Glosa del Sturlau, escrita en hebreu. És molt probable que es tracti del comentari sobre l'astrolabi de Jacob Corsuno.⁴

Una compilació de medicina escrita en àrab.

Senia. Un llibre de filosofia escrit en àrab. No sabem quina obra era.

Un llibre escrit en àrab.

Lo primer de la Avicenna, escrit en àrab. Es tractava, sens dubte, del primer llibre de l'obra d'Avicenna titulada *Cànon de medicina*.

Una compilació de medicina escrita en àrab.

Un llibre de medicina escrit en àrab.

Un llibre de medicina escrit en «morisck».

Capuanoç. Un llibre de filosofia. Probablement és l'obra titulada *Kawwanot ha-filosofim*, una traducció hebrea feta pel provençal Bonjudas Natan del llibre *Maqasid al-falasifa* d'Alatzell.⁵

Un llibre d'astrologia de Ptolemeu escrit en àrab.

2. Per a la identificació d'aquestes obres ens ha estat molt útil la informació que ens ha proporcionat el senyor Eduard Feliu. Li agraïm la seva amable col·laboració.

3. Lluís de Santgil era convers. També ho era la seva mare, anomenada Regina abans de convertir-se al cristianisme. A més, sabem que Lluís de Santgil era casat amb Bonafilla, filla de Manuel de Ribelles, un altre convers que es deia, quan era jueu, Issac Samuel Baruc (Josep M. LLOBET PORTELLA, «Los conversos según la documentación local de Cervera (1338-1501)», *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie III, núm. 1 (1988), p. 335-350).

4. Aquest llibre es troba també en un inventari de la biblioteca de Leon Mosconi, entremig de nombrosos llibres de medicina (Moritz STEINSCHNEIDER, «La bibliothèque de Léon Mosconi. Notice bibliographique», *Revue des Études Juives* [París], 40 [1900], p. 38). Sobre Jacob Corsuno: Josep CHABÀS I BERGSON, *L'astronomia de Jacob ben David Bonjorn*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1992, p. 20.

5. Un exemplar és esmentat en un inventari redactat l'any 1389 dels llibres d'Abraham

Dos quaderns escrits en àrab.

Un llibre de medicina escrit en àrab.

Un llibre d'astrologia de Ptolemeu escrit en àrab.

Lo primer de la Evicenna, escrit en àrab. Era un altre exemplar del volum anteriorment indicat: el primer llibre de l'obra d'Avicenna titulada *Cànon de medicina*.

Un llibre de medicina en «morisch».

De filosofia, escrit en àrab. Atribuït a «mestre Monget de Egipte». És possible que aquest autor fos Maimònides i el títol esmentat fes referència a la *Guia dels perplexos*.

3. Inventari de béns (1422)

Un inventari datat el 29 de setembre de 1422 ens permet saber que, entre els béns deixats pel difunt Samuel Assayol,⁶ jueu de Saragossa, en una habitació que tenia llogada a l'alberg d'Issac de Quercí, a la vila de Cervera, hi havia els *Cinch llibres de Moysès* escrits en hebreu. Es tractava, per tant, del Pentateuc. Era un gran volum amb cobertes de fusta.

4. Testament (1422)

Resta documentat que, l'any 1422, Sara,⁷ vídua de Salomó de Belcaire, un jueu de Girona, la qual habitava a Cervera, deixà, mitjançant disposició testamentària, a Menahem, fill d'una neboda seva, el volum anomenat *Cinch llibres de Moysès*, que estava escrit en hebreu. Aquell volum contenia, doncs, el Pentateuc.

Samuel, de Perelada («Notes bibliogràfiques», *Tamid*, 2 [1998-1999], p. 247, núm. 44). La identificació dels llibres d'aquest inventari ha estat feta per Eduard Feliu.

6. Samuel Assayol era casat amb Bonjorn, tenia un germà anomenat Ezra Assayol i la seva mare es deia Astruga.

7. Sara pertanyia a la família dels Quercí. Eren germans seus Issac de Quercí, Jacob de Quercí i Sibília, aquesta última, en aquell temps, vídua de Lluís Junyent. Sibília i el seu marit devien ser conversos.

5. Reconeixement d'un pagament (1472)

L'any 1472, Lleó Aninay, un jueu de Girona que actuava com a procurador d'Astruc Adret, de Cervera, reconeixia que Salomó Cavaller, doctor en medicina de Cervera, li havia pagat quaranta-cinc lliures, que eren l'import d'una Bíblia en tres volums, escrita en hebreu, que l'esmentat Astruc Adret havia venut, en temps passat, al susdit metge. L'elevada quantitat pagada —i el litigi que, com veurem, originà la venda— fa pensar que es tractava d'una obra de gran vàlua.

6. Requeriment notarial (1473)

La venda de la Bíblia que acabem de comentar, la qual era anomenada *Magdesia*,⁸ ocasionà una curiosa disputa familiar. Així, sabem que l'obra havia estat portada, feia més de cinc anys, junt amb altres llibres, a casa de Jucef Cavaller, ja que el seu propietari, Astruc Adret, es mostrava com una persona amb poca força de voluntat per a poder conservar el patrimoni familiar i, en especial, l'esmentada Bíblia, la qual es considerava un bé quasi inalienable.

Tres anys després, però, mestre Salomó Cavaller s'havia emportat la Bíblia a Lleida, probablement com a garantia d'un préstec fet a Astruc Adret, la qual cosa s'havia produït sense el consentiment de la família del deutor.

Finalment, potser davant la impossibilitat de pagar el deute contret amb Salomó Cavaller, Astruc Adret li havia venut la Bíblia pel preu de quaranta-cinc lliures.

8. En un testament de l'any 1346 és esmentat un «librum meum vocatum *Macdassia*, in pergamenis scriptum, in quo est tota *Biblia*». Hom creu que la paraula *Macdassia* prové de l'expressió *Miqdaš Yah*, que vol dir *Temple de Déu*, aplicada a tota la Bíblia (Pere VIDAL, «Els jueus dels antics comtats de Rosselló i Cerdanya», *Calls*, 2 [1987], p. 27-112 [p. 68 i nota núm. 7 del traductor Eduard Feliu]). D'altra part, en un document de l'any 1385 consta un «libro vocato *Machdacia* alias *Viblia*, in quo sunt viginti quatuor libri profetarum» i en un text de l'any 1389 hom reconeix haver rebut quaranta lliures, que eren l'import d'un «librum ebraycum dictum *Magdassia*» (Josep HERNANDO, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XIV*, Barcelona, Fundació Noguera, 1995, p. 532 i 549). Encara hi podem afegir que la primera obra de l'inventari dels llibres d'Abraham Samuel, de Perelada, és esmentada com «unum librum pergameneum vocatum la *Viblia* et nominatum in ebrayce *Magdacia*» («Notes bibliogràfiques», *Tamid*, 2 [1998-1999], p. 241, núm. 1. Hi ha una extensa nota).

Cal dir, però, que el veritable instigador de l'operació havia estat Lleó Aninay, un jueu de Girona que era germà de Dolça, l'esposa d'Astruc Adret, el qual, com sabem, havia actuat com a procurador del seu cunyat.

La venda de la Bíblia produí la indignació dels familiars d'Astruc Adret i, en especial, de Cresques Adret, ja que l'obra no s'havia d'haver alienat sinó com a darrer remei i, en aquest cas, amb el consentiment de tots els parents. A més, se n'havia tret quaranta-cinc lliures quan un corredor n'oferia seixanta lliures.

Com a conseqüència de tot el que hem comentat, l'any 1473, Cresques Adret,⁹ mestre en medicina, lliurà, per mitjà del notari Antoni Bonet, un document a Lleó Aninay on li comunicava que el feia responsable d'aquell fet «nefandíssim», del qual hauria de donar compte i raó.

7. Reconeixement del lliurament d'una deixa testamentària (1480)

Poc abans del 16 de febrer de 1480 degué morir el jueu cerverí Salomó Satorra, el qual, en el seu testament, havia deixat, entre altres coses, tres llibres a Issac Samuel Suham, també de Cervera. El lliurament d'aquesta part de l'herència el féu, en la data esmentada, Samuel Cavaller, metge cerverí, com a pare i tutor de Samuel Cavaller, hereu del susdit Salomó Satorra.¹⁰

Aquests tres llibres llegats eren els següents:

Abmas. Potser era el *Hummaš* o Pentateuc.

Afftaroc. Es tractava de l'obra titulada *Haftarot*, que era un recull de lectures complementàries, tretes dels llibres dels profetes.

Tafilloz. Era el llibre anomenat *Tefillot*, que contenia un conjunt de pregàries.¹¹

9. L'existència de Cresques Adret resta documentada entre els anys 1454 i 1484. Tenia un germà anomenat Issac Adret i la seva esposa es deia Bonafilla. Més dades en: Josep M. LLOBET I PORTELLA, «Textos historiogràfics sobre els jueus de Cervera», *Tamid*, 2 (1998-1999), p. 73-79.

10. Salomó Satorra era casat amb Astruga i era el sogre del metge Samuel Cavaller.

11. L'inventari d'Abraham Samuel, de Perelada, conté un exemplar d'aquesta obra. Segons Eduard Feliu, aquests llibres de pregàries eren anomenats també *Hores* pels jueus catalans («Notes bibliogràfiques», *Tamid*, 2 [1998-1999], p. 248, núm. 45).

8. Inventari de béns (1484)

L'últim document estudiat és un inventari de l'any 1484 que conté els béns d'una jueva anomenada Bella,¹² que era filla d'Issac Xetaví, de la vila de Perpinyà, béns que havien estat encomanats a mestre Cresques Adret, jueu de Cervera. Creiem que aquest mestre era la persona que, l'any 1473, s'havia oposat enèrgicament a la venda d'una Bíblia anomenada *Magdesia*, segons el que abans hem comentat.

Aquest inventari inclou onze llibres, els títols dels quals són els següents:

Un llibre, escrit en hebreu, format pel saltiri del salm que comença amb les paraules «Beati immaculati», el llibre de Job, els Proverbis de Salamó incomplets, un quadern amb una part de l'obra Daniel, la història de *Ster* i dos o tres fulls del llibre d'*Ezdra*. Aquest volum comprenia, doncs, el salm 118 (119 segons el text hebreu), titulat «Elogis de la llei divina», del llibre dels Salmos, i una part o la totalitat dels llibres anomenats Job, Proverbis, Daniel, Ester i Esdres.

La història de *Ster* escrita en un rotlle, o sigui el llibre d'Ester.

Un llibre anomenat *Rabí Salamó, glosa sobre lo Gènesi e l'Exodi*. L'autor, possiblement, era el rabí Salomó Yishaqí.

Un llibre titulat *Magda de Moysès de Egipte*. Devia ser l'obra *Madda'*, o sigui el *Llibre del coneixement*, de Maimònides, que era la primera part del *Mišne Tora*, codificació jurídica del Talmud.

Un llibre dit dels *Levítichs*, o sigui el Levític, escrit en hebreu i en arameu. La traducció aramea acompanya el text original hebreu en algunes edicions.

Un volum que contenia el llibre de Jesuè —Josuè— i el dels Jutges.

Un llibre que incloïa l'*Exodi* incomplet, les epístoles de l'obra anomenada *Aftaroz* i la història de *Ster*. El volum contenia, doncs, l'Èxode, les lectures tretes dels llibres dels profetes, anomenades *Haftarot* —aquesta obra la trobem esmentada, també, al document de l'any 1480 que ja hem comentat—, i el llibre d'Ester.

Un llibre, incomplet, titulat *Numeri*. Devia ser el llibre dels Nombres.

Un llibre anomenat *Obres*. No sabem quin era el contingut d'aquest volum.

Un llibre dit *Ores*. Possiblement és l'obra anomenada *Tefillot*.¹³

Un llibre, no complet, del *Deuteronomium*, o sigui el Deuteronomi.

12. Bella tenia un oncle que es deia Pere Joan de Vallmoll i era ciutadà de Barcelona. Hem de creure, doncs, que aquest barceloní era un convers.

13. En un inventari de l'any 1370 consta «III Hores» i en un altre del 1388 «quasdam Horas juhiguas» (Pere VIDAL, «Els jueus...», p. 69 i 70). Cf. la nota núm. 11.

9. Índex d'autors i d'obres

Els números remetent a cada una de les parts de l'article.

Abmas, 6.

ALGATZELL: *Maqasid al-falasifa*, 1.

AVICENNA: Primer llibre del *Cànon de medicina*, 1.

Bíblia, 4, 5.

Daniel, 7.

Deuteronomi, 7.

Esdres, 7.

Ester, 7.

Èxode, 7.

Gènesi, 7.

Hafjarot, 6, 7.

Hores, vegeu *Tefillot*.

Hummas, 6.

JACOB CORSUNO: *Glossa sobre l'astrolabi*, 1.

Job, 7.

Josue, 7.

Jutges, 7.

Kawwanot ha-filosofim, vegeu ALGATZELL: *Maqasid al-falasifa*.

Levític, 7.

Magdesia, vegeu Bíblia.

MAIMONIDES: *De filosofia (Guia dels perplexos?)*, 1; *Madda*^c (*Llibre del coneixement*), 7.

Nombres, 7.

Obres, 7.

Pentateuc, 2, 3, 6.

Proverbis, 7.

PTOLEMEU: Llibre d'astrologia, 1.

Salms, 7.

SALOMÓ YISHAQÍ: *Glossa sobre el Gènesi i l'Èxode*, 7.

Senia, 1.

Tefillot, 6, 7.

10. Textos documentals

1

1422; setembre, 16; octubre, 5. Cervera

Inventari dels béns del difunt Lluís de Sant Gil, convers

AHCC (= Arxiu Històric Comarcal de Cervera), Fons Notarial, Cervera, 24, Pere Noguers, *Testaments*, 1421-1424, f. 15v.

De bonis Ludovici de Sent Gil.

Inventarium factum per dictam dominam Marquesiam, uxorem Iohannis Gi[la]berti, ville Cardone, mater et heres dicti Ludovici de Sent Gil, quondam filii sui, quod fuit inceptum XVI die septembris anno a nativitate Domini M^o CCCC^o XXII°.

Primo fuit inventa quedam techa sive caxa de noger ab caxons entorn in hospicio venerabilis Iohannis Gilaberti in qua fuerunt inventa bona sequencia:

[...]

Ítem un libret petit apellat *Glosa del Sturlau*, scrit en pergamí, en abraych, de forma petita, sens posts.

[...]

Die V octobris anno proxime dicto domina Marquesia, heres predicta, processit ad dictum inventarium faciendum et prosequendum in hunch modum:

[...]

Ítem més fon atrobat un cofre veyll enlaunat, en lo qual foren atrobats los libes abrays e morischs següents, aquells legint a mi notari n'Estruc Malet, juheu de Cervera.

Primo una compilació de medecina en aràbich, ab post de paper.

Ítem altre libret de filosofia en aràbich scrit, en paper, apellat *Senia*, ab cubertes de pergamí.

Ítem altre libre en aràbich scrit, ab posts de paper, cuberta vert d'aluda, de forma de full, no molt gran.

Ítem altre libre apellat *Lo primer de la Avicenna*, sotil, en aràbich scrit, ab posts semblants a les prop dites, en paper scrit.

Ítem altre libre de forma menor en aràbich scrit, compilació de medecina, en paper scrit.

Ítem altre libre de paper, que són dos quoerns, en aràbich scrit, tracte de medecina.

Ítem altre libre de forma de full en morisch scrit, de medecina, scrit en paper ab cubertes engrutades de paper.

Ítem un libre verd de filosofia de forma menor apellat *Capuanoç*.

Ítem altre libre gran de Tolomeu ab cubertes de cuyro vert, de strologia, en aràbich scrit.

Ítem dos coerns en pergamí, scrit en aràbich, de pocha valor.

Ítem un libret petit ab posts verts, de medecina, en aràbich e en paper scrit.

Ítem un libret petit de Tolomeu d'estrologia, en paper, ab posts de fust cuberta d'oripell.

Ítem altre libre apellat *Lo primer de la Evicenna* en aràbich scrit, ab post vermells de cuyr.

Ítem altre libre de medecina en morisch scrit e en paper.

Ítem un libre apellat *De filosofia*, lo qual féu mestre Monget de Egipte, en aràbic e en paper scrit.

Testes discreti Anthonius Gilaberti et Iacobus Martorell, prebiteri, ac dictus Astruch Malet, iudeus.

2

1422, setembre, 29. Cervera

Inventari dels béns del difunt Samuel Assayol, jueu de Saragossa

AHCC, Fons Notarial, Cervera, 24, Pere Noguers, *Testaments*, 1421-1424, f. 31.

Die martis XXVIII septembris anno a nativitate Domini M^o CCCC^o XXII° domina Bonjorn, iudea, uxor Samuelis Assayol, iudei, quondam civitatis Cesarauguste, nunc habitatoris Cervarie, fecit inventarium de bonis que dictus eius maritus habebat in dicta villa Cervarie in hospitio Içach de Quercii, in quadam domo quam tenebat conductam, que reperit ut sequitur, pro conservacione sui iuris, presentibus ibidem Ezra Asayol, iudeo, fratre, et Struga, matre dicti deffuncti, ac Içach de Quercia, iudeis.

[...]

Ítem un libre de pergamí scrit en abrach, en lo qual són los *Cinch libres de Moysès*, ab ses posts de fust, gran.

[...]

Testes Berengarius Tarragona, loci de la Cardosa, Samuel de Lunell et Içach de Quercia, iudei, Cervarie.

3

1422, octubre, 21. Cervera

Testament fet per Sara, vídua de Salomó de Belcaire, jueu de Cervera

AHCC, Fons Notarial, Cervera, 24, Pere Noguers, *Testaments*, 1421-1424, f. 35v.

In Dei nomine, amen. Ego Çara, uxor Salamoni de Bellcayre, quondam iudei civitatis Gerunde, pro nunch habitatrix Cervarie, detenta infirmitate tamen in meo pleno sensu, sana et integra memoria, cum firma loquela existens, meum facio et ordino testamentum ut sequitur:

[...]

Et etiam dimitto Astrugue, nepoti me, uxori Leoni Jofudà quondam, quinquaginta florenos et etiam dimitto eidem omnes meas vestes. Et dimitto Menahem, eius filio, quendam librum ebrayce scriptum vocatum *Cinch libres de Moysès* en un volum de pergamí et etiam dimitto eidem decem florenos pro libris emendis.

[...]

Actum est hoc Cervarie XXI octobris.

Testes ore predictae testatrix sunt Andreas Molgosa et Iohannes de la Bece-rola, alias de Lobera, et Iohannes Dalmau, fornerius, Jucef Samarell, Abram Bonsenyor, Abram Daví, Abram Alfaça, Daví Cofen, Jucef Gràcia, Içach Orabona.

4

1472, maig, 4. Cervera

Reconeixement del pagament d'una Biblia en tres volums

AHCC, Fons Notarial, Cervera, 51, Antoni de Saliteda, *Manual*, 1472, f. 39.

Dicta die.

Quod ego Leó Haninay, iudeus civitatis Gerunde, procurator Struch Adret, iudei ville Cervarie, confiteor et in veritate recognosco vobis honorabili Salamó Cavaller, iudeo, in medecina iudeo [*sic*], presenti, quod dedistis et solvistis mi-

chi et ego [recepi] a vobis, predicto nomine, omnes illas quadraginta quinque libras monete currentis que ffuerunt precium unius *Bribrie* en tres bolums in perguamenis scripte en abraych. Illas autem solvistis videlicet hoc modo quia de voluntate mei retuvistis penes vos XXII libras quas dictus principalis meus vobis debebat racione mutui et restantes XXIII libras ad complementum dictarum XXXXV librarum solvistis michi realiter et de facto in bona pecunia. Et ideo renunciando, etc., facio vobis de predictis XXXXV libris presentem apocham de solvendo, etc. Fiat largo modo.

Testes proxime dicti.

Dicta die.

Quod ego Struch Adret, iudeus ville Cervarie, gratis confiteor et recognosco vobis honorabili Leó Haninay, iudeo civitatis Gerunde, presenti, procuratori meo, quod dedistis michi omnes illas XXXXV libras monete currentis que fuerunt precium unius *Bribrie* que vos nomine meo in temporibus lapsis vendidistis honorabili Salamó Cavaller, iudeo Cervarie, in medecina magistro. Ipsas autem XXXXV libras michi solvistis hoc videlicet modo quia dictus Salamó de voluntate vestra penes se retuvit XXII libras quas ego tenebam dicto Cavaller racione mutui et restantes XXIII libras solvistis michi realiter et de facto in bona pecunia, unde renunciando excepcioni, etc. Fiat largo modo.

Testes et actum proxime dicti.

5

1473, maig, 5. Cervera

Requeriment fet a Lleó Aninay, jueu de Girona, en relació amb la venda d'una Bíblia anomenada Magdesia

AHCC, Manuscrits, Jueus. (Una petita part del text és il·legible a causa d'haver-se mullat, antigament, el document.)

Manifest e notori és la indisposició e inhabilitat d'en Astruch Adret, fill d'en Içach Adret, quòndam jueu de Cervera, e de sa muller na Dolça, per les quals inhabilitats fonch vist per alguns parents conjunts dels dits ho del dit Astruch e entre los altres jo Cresques Adret e n'Astruch Almolí, cunyat del dit Astruch, que perquè sos béns mobles no fosen alianats, venuts ni trespostats sens sabuda e consentiment dels parents, perquè fosen conservats per als dits Astruch e Dol-

ça, e axí fonch acordat la dita Dolça anàs a Balager ab lo dit Almolí e axí se féu per curar-la de sa infermitat he que fosen mesos los béns mobles ho la major part de aquells en casa d'en Jucef Cavaller e de sos frares, especialment los libres e la *Bíblia* apellada *Magdesiha*, la qual special volíem e enteníem aquella fos conservada en tot cas, perquè crèyem molts que cobdicien la roba de son proysme no pogesen desposoyr lo dit Astruch de sos libres ni altres coses, precípue la dita *Magdesia*, sens sabuda de sos parents, perquè son útil fos guardat. Açò fonch deliberat he fet més de V anys ha. Ara a II anys vel cirqua jo dit Cresques hohí dir que mestre Salamó Cavaller se'n avie aportat la dita *Magdesia* a Leyda e que la avia comprada ho avia prestat al dit Astruch Adret sobre la dita *Magdesia* sens sabuda de altres parents, la qual cosa jo no cregí, car no ere honesta cosa éser-li posada en son poder e que ell la volgés acupar ni desposeyr lo dit Struch de ella ni dels altres libres ni coses amagadament ni secreta. Ara, poch dies a, jo dit Cresques, veent lo dit Astruch e lurs béns avent nesesari algun consell e reparació, avent vist certes letres d'en Leó Aninay, germà de la dita Dolça, dient volie venir ací en Cervera, e li scrit pregant lo cuytàs sa venguda per donar son consell e ajuda als dits Struch e sa muller, he axí és vengut, ajustant-nos en lo mes de abril prop pasat a casa del sènyer mon pare per parlar del dit negoci, en lo qual foren en Jucef Cavaller e mestre Salamó Cavaller. Imformant al dit Leó de les dites coses, volent raó de aquelles, com fonch a mestre Salamó dix que ell avie comprada la dita *Magdesia* e lo Struch Adret dix que ell la y avie venuda he jo respongí que si fet ho avie que avie fet gran desonestat que de amagat de mon pare e de mi e dels altres ell ages comprat [...] he que per axò ere mesa en son poder, que no se alianàs ni aquell ne fos desposoyt. Ab moltes raons dix que no la avie comprada e que no u deye sinó per veure jo que diria, mas que dinés li eren deguts. Lo dit Leó dix que vingés la dita *Magdesia*, que ell la pagaria, a que fonch dit per mi que la dita *Bíblia* no's devie venre ni enpenyorar sinó ab darré remey e en aquell cas ab consentiment de tots nosaltres parens, e axí fonch vist al sènyer mon pare e mon frare e los altres no contredients. Feta [...], segons e oyt, lo dit Leó se fa venedor e ven e reb ab dinés sens que ne [...] no y sab ni y veu, e lo que pus desonest és que's diu a venuda a Leyda la dita *Bíblia* per preu de quaranta-e-cinch lliures e ací se trobave, si venre se volgés, LX lliures. E per en Jucef Adret, corredor, fonch dit, present lo dit Leó, digmenge pasat que ell ere aquí com a corredor, de [...] dar d'ella LX lliures. Jo diguí lo darré remey avie éser aquell e que no la volíem venre. Diluns prop pasat, III del present, mossèn Sent Jordi, scrivà del sènyer rey, dix ell avie vist com lo dit Leó venie la dita *Bíblia* e avie venut per XXXXV lliures. Com jo li agí dit lo cas, ell dix que tornant les dites XLV lliures ell farie tornar la dita *Bíblia*. Pur lo dit Leó [...] que no pot e amagament dels parents e conjuns del dit Struch en [...] dels dits

parens e succesós seus, la qual cosa és nefandísima. E per tant jo dit Cresques Adret, per mi e per n'Astruch Almolí e los altres que enterès hi pretenen, protest al dit Leó a tot ço e quant protestar se pot ni degut sie que guart lo que fa sie a útil del dit Astruch he succesós seus, sinó que vage a son càrrech, e per ço que del que a fet indegudament e invàlit fins ací e de ci avant farà en lo dit negoci age e sie tengut donar comte e raó e, perquè lo dit Leó en aquestes coses ignorància no puge adlegar e-s pugen en esdevenidor mostrar si nesesari serà, requir a vós en notari ne leveu carta e cartes, tot quot, etc.

[*A continuació:*] Die mercuri intitulata quinta mensis madii anno a nativitate Domini M^o CCCC^o LXXIII° in presencia mei Anthonii Bonet, notarii, ville Cervarie habitatoris, et in presencia eiam testium subscriptorum honorabilis magister Cresques Adret, in medicina magister, iudeus ville Cervarie, constitutus personaliter intus callum inferiorem eiusdem ville, satis prope ianuale maius ipsius, obtulit et presentavit et per me dictum notarium legi, peciit et requisivit coram Leone Aninay, iudeo civitatis Gerunde, ibidem personaliter reperto, presentem papiri cedulam, qua oblata et presentata et per me dictum notarium de verbo ad verbum lecta in continenti dictus Leo Aninay respondendo dixit hec verba per me scripta dum ab hore suo proferebantur: «Jo de aquestes coses deman translat e que vull la present no sia presentada fins l'aga agut e que de aquestes coses que lo dit mestre Cresques pose aquí no són veres parlant ab sa reverència e com necessari serà jo-n donaré plena rahó, ab tot no la haia donar a ell.» Et dictus magister Cresques Adret respondendo et replicando dixit: «Jo que li atorch lo trenslat no mas dos-cents, emperò que us pach.» De quibus, etc.

Testes Juceff Baró, Mossé de Quercí, Cervarie, Mossé de Piera, ville Acrimontis, et Andreas Blanch, blanquerius.

6

1480, febrer, 16. Cervera

Reconeixement del lliurament d'una deixa testamentària de tres llibres i unes peces de vestir

AHCC, Fons Notarial, Cervera, 53, Antoni Bonet, *Manual*, 1478-1480, f. 97v.

Die mercuri XVI^a mensis ffebroarii anno predicto a nativitate Domini M^o CCCC^o LXXX°.

Içach Samuel Sutlam, iudeus ville Cervarie, confiteor et recognosco vobis magistro Samueli Cavaller, ffisico dicte ville, ut tutori et curatori Samuelis Cavaller, filii vestri et heredis Salamonis Çatorra, quondam iudei eiusdem ville, soceris vestri, quod dedistis, deliberastis et tradidistis michi plenarie voluntati mee unam floneam sive clotxa et caperó de dol negre. Item quoddam librum vocatum ebrayce *Abmas*, alterum vocatum *Afftaroc* et alterum vocatum *Tafilloz*. Que fuerunt dimisse et legate michi per eundem Salamonem Çatorra, quondam socerum vestrum, in et cum suo ultimo testamento quod fecit et ordinavit in posse discreti Bernardi Stayll, eiusdem ville auctoritate regia notarii publici, die [*espai en blanc*], tradende michi ad cognitionem vestram et dicte Strugue, socru vestre, prout in dicto testamento ad quod refertur continetur. Et ideo renuntiando, etc., bonum finem et pactum de ulterius aliquid non petendo et de non agendo, etc.

Testes Petrus Putxó, christianus, Bonjua Adret et Bonet Bellsom, iudei, Cervarie habitatores.

7

1484, gener, 27. Cervera

Inventari dels béns de Bella, filla d'Issac Xetaví, jueu de Perpinyà

AHCC, Manuscrits, Jueus.

Inventari fet dels béns de la dona na Bella, juya, filla d'en Içach Xetaví, jueu de la vila de Perpinyà, leixats e comanats a mestre Cresques Adret, jueu de la vila de Cervera, a XXVII de jener any M CCCC LXXX quatre.

[...]

Ítem un libre scrit en pergamí, cubertes de pergamí, squinçat e apedaçat, scrit en abraych, en què és lo saltiri del salm de «Beati immaculati», anant lo libre de *Job*, los *Proverbis de Salamó* no complits e un quoern de *Daniel* no complit, la istòria de *Ster* e II o III fulles del libre de *Ezdra*, tot açò en dit libre.

Ítem la istòria de *Ster* feta en rolle, axí com acostumen los jueus.

Ítem un libre de paper cubert de posts apellat *Rabí Salamó, glosa sobre lo Gènesi e l'Exodi*.

Ítem un libre en pergamí scrit apellat *Magda de Moysès de Egipte*, ab cubertes de posts velles.

Ítem un libre de forma menor, en pergamí scrit, apellat libre dels *Levítichs*, en ebraich e en caldeu.

Ítem un libre en pergamí ab posts, en lo qual és lo libre de *Jesuè* e dels *Jutges*.

Ítem un libre en pergamí en què és lo libre de *Exodi*, que n fall un poch del començ, e les epístoles de aquell libre apellat *Aftaroz* e la estòria de *Ster*.

Ítem un libre de pergamí petit en què és lo libre de *Numeri*, però fall-ne del començ.

Ítem un libre petit apellat *Obres*.

Ítem un libre apellat *Ores*, en pergamí scrites, cubertes de posts e de vermelles.

Ítem un libre en què és lo libre *Deuteronomium* no complit ans ne fayll al principi e al sòl.

Ítem unes fulles de pergamí de libres, separades, sotils.

Los quals béns desús contenguts e inventariats foren comanats a mestre Cresques Adret, jueu de Cervera, e aquells ell pres en comanda sots tal condició que no sie tengut dar-les ni restituir en tot ho en part sens volentat de la dita dona na Bella e d'en Pere Johan de Vallmoll, ciutedà de Barcelona, oncle seu, per letra verdadera del dit Pere Johan de voluntat de dita na Bella, e ab dita condició o promet restituir, ab obligació de sos béns, etc., com en aquesta manera li sie comanat.

Testes honorabilis Ludovicus de Maldà, christianus, Vidalis Simeon, Sancte Columbe, et Mossé de Quercí, iudeus Cervarie.